

МОМИЧЕТО АЙНЩАЙН

Copyright © 2009 by Philip Sington
THE EINSTEIN GIRL

© Илия Иванов, *превод от английски*
© Дамян Дамянов, *художник на корицата*
© Сиела Норма АД
София • 2015

ISBN: 978-954-28-1045-2

ФИЛИП СИНГТЪН

МОМИЧЕТО АЙНЩАЙН

Превод от английски Илия Иванов

 ciela

На Ута и Лео

Същество, което е неспособно да живее в общество, или което не изпитва такава необходимост, защото си е самодостатъчно, трябва да бъде или звяр, или бог.

АРИСТОТЕЛ, ПОЛИТИКА

Ние всички сме на мнение, че Вашата теория е безумна. Въпросът, който ни разделя, е дали тя е достатъчно безумна, за да има шанса да бъде и вярна.

НИЛС БОР, ОТГОВОР ПРИ ПРЕДСТАВЯНЕТО
НА НАУЧНА ТЕЗА ОТ ВОЛФГАНГ ПАУЛИ

Цюрих, 18 октомври

Скъпа Елизабет,

Тук, в този колет, е ръкописът на книга, която аз най-сетне завърших в деня, след като ти дойде да кажеш сбогом.

Аз я наричам книга, въпреки че тя не е нищо повече от купчина листа, а и си няма дори заглавие. И това няма да се промени, докато аз съм още жив. Не се осмелявам да потърся издател по причини, които ще ти станат ясни още преди да стигнеш до края ѝ. Аз все пак наричам моята книга така не от суета, а защото е трудно да се установи точно моментът, когато една книга става наистина книга, както е трудно да се посочи моментът, когато една последователност от ноти става мелодия. Изисква се известно умствено усилие да се разбере нейният характер, както се изисква такова усилие да се различи една мелодия.

Моля да я вземеш със себе си, когато заминеш. Знам от опит какво значи такова дълго пътуване, каквото ти предстои, и се надявам, че тази история ще ти послужи, поне за известно време, да те отвлече от тракането на колелата, застоялия въздух и досадната натрапчивост на служителите. С други думи, надявам се да скъся както времето, така и пространството, така че да останем по-близо един до друг и в двете.

Надявам се също моята книга да ти помогне при мисията ти в Берлин. Има толкова много неща, които трябваше вече да съм ти казал. Обаче открих, че човек казва много по-свободно истината във формата на художествена измислица дори само защото в литературата човек не очаква или не изисква да му се казва истината. Можеш лесно да прикриеш някак-

ва истина в някой художествен текст, така че тя да бъде разпозната много по-късно, когато самата история и действащите лица в нея са потънали в мрака на забравата.

Аз имам още една надежда, даже по-егоистична от останалите: че когато свършиш с четенето, ще ми кажеш своето мнение за евентуално заглавие. Ако аз не реша въпроса със заглавието, някой друг ще избере заглавие вместо мен след смъртта ми. И аз ще мразя това заглавие, въпреки че, бидейки мъртъв, няма да бъда в състояние да мразя каквото и да е.

Всичко това обаче е за края на твоето пътуване. Засега тази книга ще остане безименна, което в тези времена на страх и катаклизми е може би най-сигурният начин да оцелее.

Без име

Берлин, май 1933 г.

Две седмици след като нейният годеник изчезна, Алма Зигел пътуваше през гъмжащия град към края на източните райони, за да разгледа снимките на безименни трупове. Те бяха изложени в коридора на полицейското управление, подредени в стъклени витринки, като под всяка снимка имаше листче с информация за мястото и датата на откриването на трупа: незастроено място на улица „Данцигер“, 24 януари; спирка „Анхалт“ в обществена тоалетна, 7 февруари; канала „Ландвер“ при Котбуския мост, 15 април. Коридорът беше пълен с посетители. Хората идваха по различни причини: да се регистрират в отдела за пришълци, да получат виза, да търсят загубено имущество или да съобщят за кражба. Те я блъскаха, бързайки да се проврат нанякъде, като изпреварят, когато могат, и въобще не спираха да погледнат редиците от замръзнали мъртвешки лица, които ги гледаха втрещено от витринките.

Нейният стар приятел Роберт настояваше да дойде с нея. Той беше този, който първи я представи преди време на Мартин Кириш. Двамата мъже бяха колеги в психиатричната клиника „Шаритэ“ и без съмнение Роберт смяташе, че е негов дълг сега да бъде с нея. Във всеки случай той я увещаваеше, че отиването ѝ до полицейското управление е само една формалност. Нямаło вероятност нейният годеник да бъде намерен измежду лицата във витринките. Това били лица на общи работници, имигранти, домашни прислужнички и „улични труженнички“, под което название той вероятно е имал предвид проститутки.

Човек с общественото положение на Мартин, доктор по психиатрия, не можеше да бъде в такава компания. Така се и оказа. Твърдите бели якички на хората с добри специалности много рядко се срещаха около вратовете на безименните трупове. Техните ризи бяха с отворени яки и в тъмни цветове, за да крият насъбраната мръсотия. Освен това лицата на тези хора излъчваха грубост и напомняха на вехтошари независимо от състоянието на облеклото им.

Те бяха фотографирани на мястото, където са намерени, изтъркаляни по гръб, където се е налагало, осветени с блясъка на магнезиевите светкавици, със силно побеляла кожа на фона на абсолютно черните сенки. Някаква сериозност дори строгост имаше в техните бузи и коси, придавайки им вид на лица, обърнати срещу вятъра, с кривогледи или полузатворени очи и с отворена уста, сякаш задъхвайки се преди последното си вдишване. От началото на годината повече от стотина такива снимки бях събрани тук от цял Берлин.

Единствената цел на показването на тези снимки беше идентифицирането на мъртъвците. На листчетата хартия под снимките не се правеше никаква разлика между убийства, самоубийства и смърт от измръзване – въпреки че понякога отликата беше съвсем очевидна: струйка кръв, протекла надолу по лицето на мъж, кожен турникет, увит и здраво стегнат около оголената шия на жена. Удавените изглеждаха най-зле: обвити в спечена слуз, с подпухнала плът и нацепена кожа, като че ли са се хапали до смърт. Телата бяха държани в моргата за няколко седмици, след което се отърваваха от тях. Повечето от мъртъвците в действителност бяха вече престанали да съществуват в какъвто и да е смисъл. Всичко, което напомняше за тези хора, единственото доказателство, че те някога са живели, бяха снимките на полицейските фотографии, закачени в коридора. Дори това благоволение беше временно. След няколко месеца тези снимки следи бяха свалени и подреджани в мазето, за да не бъдат никога повече разглеждани.

Алма носеше у себе си една фотографска снимка на годеника си. На нея Мартин изглеждаше необичайно благ в костюм от три части, малко по-дълга от обикновено коса, която се спускаше дръзко над челото му, а той се усмихваше криво-гледо на светлината на фотолампата. Полицейските служители разгледаха внимателно снимката и заявиха, че никога не са го виждали.

– Той носи очила – каза тя. – За четене. – Но те отново поклатаха глави.

Тя се връщаше тук, при снимките, на всеки няколко дни, сама. Полицейските служители свикнаха да я виждат и ѝ се усмихваха, когато влизаше. Тя не беше като жените, с които те имаха работа обикновено, с нейните фрезаво-руси къдрици и хубавичко чипо носле, с нейните добре ушити сака и шалчетата ѝ на точки. Всичко в нея излъчваше аура на нещо ценно, стойностно: кожата ѝ, стройните ѝ крака с деликатни глезени, изправената ѝ стойка, мелодичното потропване на токчетата ѝ. Тези служители винаги я придружаваха усърдно до кабинетите. Понякога ѝ даваха да разглежда снимки, които още не бяха закачени във витринките, защото чакаха тяхното коректно бюрократично описание и класифициране. Те ѝ показваха дори снимките, за които обикновено се смяташе, че не са подходящи за публично излагане: тела, разрязани на две върху железопътни линии, трупове, овъглени в домашни пожари, или лежащи в плитки гробове озъбени черепи сред разложена плът.

– Тези тук не са много приятни за гледане – казваха те, отваряйки съответните папки. После я наблюдаваха отблизо, когато тъмната пихтиеста маса от снимките приемеше форма пред нейните очи, ставаше на плът и кости, заприличваше постепенно на човек. И при цялата тяхна демонстрация на неохота, с която показваха своите служебни материали, тя имаше чувството, че те изпитват удоволствие да ѝ показват тези ужаси, както съблазнителите изпитват удоволствие при покваряването на невинността у поредната жертва. Тези служители сякаш виждаха някакъв другар, който смело гледа крайните

стадии от разрушаването на човешките тела и не извърщаше очи настрана. Или може би това, което ги задоволяваше, беше да виждат как у нея се разклаща пиедесталът на нейното общество. Това, че тя им изглеждаше все повече като техен съучастник, че не престава да идва при тях, като че ли задоволява някакъв свой потиснат апетит, ги караше все повече да се стремят да ѝ услужват.

Един от по-възрастните служители имаше в долната част на лицето си залепено парче лъскав гладък пластир за рани, а единият му клепач никога не се отваряше напълно.

– Какво ви кара да мислите, че той е мъртъв? – попита я той един ден, когато стояха пред кабинетите. – Имам предвид вашия доктор Кирш?

– Ние тъкмо щяхме да се женим – каза тя.

– Да, фройлайн, но преди да изчезне, той каза ли нещо? Нещо, което да бъде повод за тревога? Например имаше ли той врагове?

Алма поклати глава отрицателно. Бяха ѝ минавали някои мисли в тази насока, но нищо не можеше да обясни по този въпрос. Тези мисли се насочваха към една от пациентките на Мартин, млада жена от славянски произход. Случаят беше на страниците на вестниците няколко седмици като сензационен и потресаващ сюжет за спекулации. Като неин лекар Кирш беше фотографиран, снимката му излизаше няколко пъти в печата и за него се пишеше – едно развитие, което Алма приветстваше по онова време. Обаче по същото време Мартин беше започнал да се променя. Изглеждаше, че случаят му действа като наркотик. Той беше силно привлечен от този случай, почти дрогиран. Роберт се оплакваше от резервираността на приятеля си и от неговата тайнственост по въпроса. Той намекваше за признаци на болезнено съсредоточаване върху нещо неясно нему. Това не беше Мартин, когото Алма, или който и да било друг, познаваше.

Началниците на този възрастен служител нямаха желание да обсъждат случая. Те не можеха да кажат дали той имаше

нещо общо с изчезването на Мартин. Те учтиво отказваха помощ в тази насока, като че ли криейки някакво професионално объркване. Обаче липсата на разтревоженост у тях издаваше вярата им, че Мартин е изчезнал по своя собствена воля. Или ако е станал жертва на криминално деяние – неуспял уличен грабеж, отвличане, убийство – това беше престъпление, което те нямаха намерение да разследват.

Мартин беше наел няколко стаи на улица „Шьонхаузер Алее“, на около два километра и половина от болницата. Алма не беше ходила там често – всъщност вътре беше влизала само веднъж, – но знаеше, че това не е квартал с добра репутация. На север се намираха работническите жилища на района „Панко“, а на юг – западналите кабарета, струпани нагъсто като обрив около гарата на „Александерплац“. Той ѝ беше обяснил, че е наел жилището, защото наемите там бяха ниски и то ставаше за работа. Но когато тя му намери по-подходяща квартира на запад в „Шарлотенбург“, той започна да увърта и да протака преместването.

– Аз свикнах с това опърпано място. Освен това, ако ще се местим да живеем извън града следващата година, какво значение имат още само няколко месеца тук?

Тя отдаде неохотата му да се мести на инерцията и на невзискателността към външния вид на нещата у един ерген бакалавър. Всичко, от което той се нуждаеше, беше достатъчно място за книгите му и спокойствие за работа. Но в дните след неговото изчезване тя беше принудена да се върне към онова предположение. Чудеше се дали това, което казваха хората, е вярно: че имало някакво очарование в тази част на града, което тя не беше забелязала.

Нейните родители не разбираха защо тя продължава да ходи в полицейското управление. Според тях колкото по-скоро забрави за Кириш, толкова по-добре. Бяха наели една къща на брега на Балтийско море за лятото и настояваха тя да отиде там с тях. Алма обаче си намери работа на половин ден като рецепционистка, за да престанат те да ѝ досаждат по въпроса.

След работа тя пътуваше с градската железница, която фучеше на височината на покривите на жилищните блокове, минаваше над улиците, пъхаше се в празните места между жилищата, като се промъкваше толкова близо до тях, че тя можеше да вижда собственото си отражение, танцуващо по прозорците на апартаментите. Тя правеше тези си пътешествия по маршрутите, които използваше нейният годеник, решена да види града през неговите очи. От градската железница човек може да види неща, невидими от нивото на улиците: самотно черешово дърво, цъфтящо в някой двор, деца, които се къпят в ламаринено корито, младо момиче, което окачва тюркоазена рокля на балкона на квартирата си. Железницата беше отчасти скалпел, отчасти кинокамера, разрязваща и показваща града отвътре с петдесет кадъра в секунда. Именно в градската железница тя се чувстваше по-малко изоставена, като че ли актът на пътуването връщаше назад часовника и я приближаваше до бъдещето, което беше загубила.

Понякога тя се возеше на трамвая отгатък „Александерплац“, отправяйки се към места, които дотогава бяха за нея само имена, емигрантски квартали, към които като правило забавляващите се туристи не проявяваха никакъв интерес. След войната столицата се беше разраснала и беше станала по-мръсна. Тя се разширяваше, като метастазите ѝ завземаха ниви, поляни и гори, а нейните пролетарски маси набъбваха, охранвани от Изтока: руснаци и поляци, цигани и евреи. Градът не беше вече истински германски град, ако се сравнеше с който и да било друг германски град; така казваше баща ѝ.

Алма гледаше втренчено странните, сякаш чужди улици, с техните любопитни тълпи, покрити пазари и храмове, обзета от натрапчивата мисъл, че това са места, които нейният годеник е познавал добре, а вероятно и него все още го познават някъде тук. Веднъж тя дори го видя, застанал пред витрината на един магазин, изгърбен, за да си запали цигара. Тя изскочи от трамвая и пресече улицата, преди да разбере, че е сгрещила.

– Извинете ме, помислих ви за...

Непознатият се усмихна и повдигна шапката си, промърморвайки нещо на език, който тя не можа да разбере.

Алма отиде в Пруската държавна библиотека, за да прегледа старите репортажи във вестниците. Група енергични млади студенти в спортни фланелки помагаха в реорганизацията на библиотечните складове, като бутаха големи колички нагоре-надолу по коридорите, говорейки и смеейки се на висок глас. Берлин се гордееше с дузините си вестници. Алма седна в залата за периодични издания и започна да чете бегло страниците, вдишвайки мазното зловоние на вестникарската хартия, а пръстите и дланите ѝ започнаха бавно да почерняват от мастилото. Някъде между злободневните репортерски крясъци сигурно имаше зрънца истина, някакви поличби за нейната лична катастрофа.

Пациентката на Мартин беше намерена в горска местност близо до Потсдам, на около двайсетина километра югозападно от централната част на града. Две млади момчета, които карали велосипеди, я бяха открили. Тяхната снимка беше поместена в *Berliner Morgenpost*: Ханс и Ернст Вайзе изглеждаха на снимката сковани до своите велосипеди и гледаха втренчено в обектива. Те бяха излезли рано сутринта в една събота през късния октомври, с намерение да стигнат до намиращия се на брега на едно езеро градец Капут, където бяха чули, че живее и кара лодка великият Алберт Айнщайн. Обаче било много мъгливо и те загубили пътя. Накрая по-малкото момче забелязало нещо, което лежало в самия край на водата.

ТЕ ДОШЛИ ДА ТЪСЯТ ГЕНИЙ, А ОТКРИЛИ СЕКСУАЛНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ – така започваше репортажът. Момичето било намерено полуголо и прогизнало до костите. Краката му били изпорязани и надрани. Други неспецифични белези на насилие били открити по цялото ѝ тяло, което било така бледо, че момчетата помислили, че момичето е мъртво. Когато усетили слаб пулс, те я покрили с якетата си, а Ханс, по-голямото момче, отпрашил да търси помощ. Минало повече от час, докато се върнал с полиция.

Репортаж в *Berliner Illustrierte Presse*, написан с богато въображение, описваше ужасяващия „разказ“ на Ернст Вайзе, дете на осем години, оставено само в забулената в мъгла гора с красива умираща жена. Главата на детето била пълна с приказки за призраци и зли духове и то почти не смеело да диша, когато дошлите полицаи го забелязали. Самото момче по-късно твърдяло, че жената говорела нещо, преди да изпадне отново в безсъзнание, но то не можело да повтори думите ѝ. То казало, че дори я било целувало, мислейки, че по този начин някак си ще я поддържа жива.

Подробности от непосредствената съдба на жената след намирането ѝ се появили доста по-късно. Алма намери повечето такива подробности в злободневните седмичници – неомислени жълти публикации, пълни с неясни черно-бели снимки на петна, каквито шофьорът на баща ѝ, Ханс-Петер, четеше зад волана, докато го чакаше.

Полицейските служители, които били доведени на онова място на брега на езерото от момчето Ханс Вайзе, не били сигурни какво да предприемат. Те откарали изпадналата в безсъзнание жена на пункта за първа помощ в Капут, който разполагал само с одеяла, превръзки и дезинфектанти, а после – в един санаториум в Потсдам. Персоналът там също бил неопитен, защото повечето от техните пациенти били туберкулозни и страдащи от бронхиални болести. Опасявайки се от хипотермия, те топнали жената във вана с гореща вода, за да се повиши телесната ѝ температура – процедура, за която лекарите в „Шаритэ“ по-късно предположили, че само е влошила състоянието на пациентката. Те казали, че бързото затопляне можело да причини дилатация, разширяване на стеснените от студа кръвоносни съдове в ръцете и краката на премръзналата жена. Тогава студената кръв от крайниците щяла да потече по тялото ѝ обратно към сърцето и мозъка, понижавайки още повече тяхната температура. Освен това същата тази кръв щяла да донесе повишени нива на токсини и киселини у пострадалата. Това било ацидоза и именно тя вероятно я довела до кома.

Жената получила кратък пристъп на конвулсии. Лекарският екип я предпазил да не глътне езика си. Тогава нейните зеници се разширили и тя изпаднала в дълбоко безсъзнание. Когато установили, че пулсът на жената все повече отслабвал, повикали свещеника на болницата, който бил в трапезарията, като наслуки, с малка надежда, решили, че умиращата е римо-католичка. Свещеникът прочел последните молитви. Найсетне, към два часа, когато над града се разразила буря с дъжд, пристигнала санитарната кола и по бързия начин я откарала по скоростната магистрала AVÜS¹ в Берлин. Когато накрая тя все пак се събудила, паметта ѝ била празна. Не помнела дори собственото си име.

Полицейското разследване било организирано набързо на следващия ден. В горите около столицата често възниквали палаткови колонии, пълни с безработни мъже и техните семейства – много малка част от милионите безработни, които като отломки от потънал кораб блуждаели насам-натам от едно заселище към друго. Вестниците размишлявали, че точно в такъв „анклав на отчаянието“ би могло да бъде разкрита истината. Под наблюдението на журналистите шестнайсет полицейски служители се влачели преуморени през горите около Капут, търсейки доказателства. Вторнишкото издание на *BerlinerMorgenpost* поместило снимка на полицаите, които, прегърбени под своите мушамы или дори лазещи, претърсват покритите с листна шума гънки на земната повърхност. Те обаче не открили нито палаткова колония, нито каквото и да било доказателство, че там някога е имало такава. От юридическа гледна точка операцията донесла слаби резултати: няколко късчета плат, кичур коса, покрита със спечена кал висока обувка, която изглеждала почти нова. Те открили също така влажни остатъци от обява за публична лекция в Залата на Филхармонията. Лекцията била озаглавена *Сегашното състояние на Квантовата теория*. Основният лектор бил професор Алберт Айнщайн.

¹ Скоростно трасе за автомобилни състезания. – Бел. прев.

Библиотеката затвори врати в шест часа. Алма тръгна по „Унтер ден Линден“, като заслоняваше очите си срещу вечерното слънце. Беше валил дъжд, докато тя се ровеше във вестниците вътре. Паветата бяха тъмни и гладки. Музика гърмеше от един високоговорител наблизо, ехо от мъжки гласове и маршируващи духови оркестри отекваше измежду покритите със сажди имперски фасади.

Роберт я чакаше в един нов даймлер. Щом я видя, той изскочи навън, отправяйки ѝ изпълнена с надежда усмивка, докато държеше отворена вратата.

Студентите бяха прехвърлили работата си извън библиотеката, бутайки натоварени с книги колички към един чакащ ги камион. Един от студентите помахна на Алма, когато тя слизаше по стъпалата. Усмивката му беше безцветна като сгънатата на триъгълник бяла носна кърпичка, която се подаваше от горния джоб на якето му. Алма се намръщи, когато той започна да хвърля натоварените върху количката книги в камиона с вниманието на работник, който пренася въглища.

– Какво правят те? – попита тя.

– Радват се на гледката – каза Роберт.

Той постави ръка на рамото ѝ. Вниманието му към нея беше учудващо. Той винаги беше имал жизнерадостна душа, но Алма никога не бе го смятала способен на истинска нежност. Фактът, че те бяха еднакво объркани от неотдавнашните събития, че и двамата искаха да разберат нещо ясно за изчезването на Мартин Кирш, ги бе направил по-близки.

Когато минаваха през малкия площад пред сградата на операта, Алма видя отново книгите. Те бяха натрупани на купчини, високи около два метра. Тогава тя разбра: тези книги щяха да бъдат изгорени.